

«Et dóna la base»: Itineraris biogràfics d'adquisició i ús del català del jovent castellanoparlant de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet³⁴

VANESSA BRETXA I RIERA
M. ÀNGELS PARERA ESPELT

Introducció

L'any 1978 s'introdueix a Catalunya l'ensenyament obligatori del català a l'escola. Trenta anys després, el balanç és contradictori: d'una banda, les dades censals indiquen el creixement de la competència declarada en català; d'altra banda, l'ús del català no sembla haver crescut entre el jovent escolaritzat en català i la confiança en l'escola com a eina de transformació de la realitat sociolingüística s'ha anat esvaint (Vila 1996, 2004, Galindo 2006, Consell d'Avaluació Sistema Escolar 2008). Mentrestant, s'han succeït polèmiques i tensions, més en la lluita partidista que no pas dins de les escoles mateixes (Volts 1996, Argelaguet 1999).

Enmig d'aquest procés, la veu dels protagonistes, els mateixos infants i joves, no ha estat la més escoltada. Nosaltres ens proposem prestar atenció a les argumentacions del col·lectiu de joves que encara segueixen dins el sistema educatiu, així com els joves que un cop fora de l'escola poden expressar-se lliurement sobre el sistema pel qual han passat.

La primera part del treball se centra a emmarcar i contextualitzar la recerca, seguidament es descriurà la metodologia utilitzada. La part posterior analitza la importància de l'escola en l'adquisició de la segona llengua, tenint en

compte el context d'immersió lingüística d'aquests joves. I, a partir d'aquest punt, s'analitzen els factors que s'han considerat més rellevants en el moment de posar en pràctica els coneixements adquirits, com la família, l'entorn social i laboral i la consciència lingüística pròpia.

1. Definició del problema i objectius de la recerca

En aquest article analitzem el coneixement i l'ús del català en el discurs de dos grups de joves. D'una banda, un conjunt de joves sabadellencs dins el marc del procés d'escolarització secundària. I de l'altra, un grup de joves colomencs castellanoparlants que, després d'escolaritzar-se en català, s'estan integrant en el mercat de treball.

L'objectiu d'aquesta recerca és analitzar l'itinerari d'adquisició del català com a segona llengua. En poques paraules, aquí es tracta d'explicar quan i per què un grup de joves de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet de primera llengua castellana van aprendre i van començar a parlar —o no— el català com a L2.

Ens interessava incidir en uns punts claus del discurs actual entorn de l'ús del català: en primer lloc, el fet que l'escola proporciona cert nivell de coneixement, però insuficient per a la vida quotidiana; en segon lloc, que els joves castellanoparlants de primera llengua de Santa Coloma de Gramenet i Sabadell només s'incorporen a l'ús oral interpersonal habitual del català després d'un canvi d'entorn social, ja sigui en el moment d'anar a l'institut, a la universitat o d'entrar al món laboral (Pujolar, González, Font, Martínez 2010); finalment, que el canvi d'entorn és un factor decisiu, però no determina necessàriament la posada en pràctica dels coneixements de la L2.

1 Article elaborat a partir de dues comunicacions: «“ET DÓNA LA BASE”: Itineraris biogràfics d'adquisició i ús del català del jovent castellanoparlant de Santa Coloma de Gramenet», presentat al V Congrés Català de Sociologia (Reus, 2003) i «Influència del context sociodemolingüístic i institucional en els usos lingüístics dels joves sabadellencs: possibilitats i límits», presentat al III Congrés Català de Joves Sociòlegs i Sociòlogues (Barcelona, 2006). Agraïm molt especialment els comentaris i les observacions de F. Xavier Vila i Albert Bastardas.

2. Marc teòric

Hi ha tres grans aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'enfrontar el tema que ens ocupa: en primer lloc, les normes que regulen l'ús lingüístic i la importància del context; en segon lloc, la definició del model lingüístic aplicat a l'escola i, en tercer lloc, la diferència entre coneixement, ús i representacions lingüístiques.

A l'hora d'entendre les normes que regulen l'ús lingüístic a partir d'una perspectiva sociològica, cal partir de la base que cada individu participa en molts camps d'una estructura social. La socialització influeix de tal manera que els individus tendeixen a actuar d'una manera força regular, sobretot per mitjà dels grups i de les xarxes socials dels quals en bona part sorgeixen el conjunt de deures i normes on es relacionen factors individuals i col·lectius. Segons Goffman (1971), «una norma social és aquella guia per a l'acció que es fonamenta en sancions socials, ja siguin negatives perquè castiguen les infraccions, ja sigui positives perquè premien pel comportament exemplar». D'aquestes normes se'n destriuen les que són normes com a *obligació* o les que són normes com a *expectativa*.

La concepció que té Bourdieu de les normes socials discrepa de la de Goffman. Cap dels dos sociòlegs s'oposa a la idea que les normes són alhora exteriors i interiors a l'individu. Tanmateix, Bourdieu es fixa més en determinants macrosocials de caràcter històric, que expliquen el poder de què disposen els participants en qualsevol interacció. El concepte que proposa és el d'*habitus*, que entén com «els sistemes duradors i transportables d'esquemes mentals i corporals de percepció, d'apreciació i d'acció» (Bourdieu 1994). Els *habitus* es manifesten transversalment. Les percepcions, apreciacions i comportaments d'un individu tenen el mateix sentit en diferents camps, Bourdieu concep l'*habitus* com «una mena de mecanisme que espera ésser engegat i, segons l'estímul i l'estructura del camp, [...] pot generar pràctiques diferents i fins i tot oposades». Els *habitus* no s'han d'interpretar d'una manera determinista, sinó que dependran sempre dels camps (de relacions) en què es trobin.

Per Bourdieu, un acte de parla és el producte de la trobada d'un *habitus* lingüístic i d'un camp social en què hi ha un sistema de relacions socials que ha fet que hi imperin una sèrie de sancions i de censures que contribueixen a determinar la valoració d'uns capitals lingüístics més que uns altres. Adoptant el marc que proposa Bourdieu, que se centra a descriure la relació entre estructura i acció, el nostre objectiu és, per mitjà de les biografies lingüístiques, aspirar a descriure com els diferents *habitus* dels parlants es relacionen amb les diferents pautes de reproducció de les tries i els usos lingüístics. Segons Bastardas (1985,

1986), el context es perfila com un element molt important, ja que és la dimensió on es regularan els usos lingüístics. El comportament i la competència estan sotmesos al context, la qual cosa no significa que és un element suficient en ell mateix, sinó condicionador.

Els usos i els coneixements lingüístics a Santa Coloma de Gramenet i Sabadell han estat objecte d'estudi particular en diverses ocasions, en el cas de Santa Coloma de Gramenet per exemple, l'estudi de l'ICESB (en la dècada de 1980) i les anàlisis d'Albert Fabà i Noemí Ubach (1994) i la tesi doctoral de F. Xavier Vila (1996). I en el cas de Sabadell l'estudi dels estudiants de secundària d'Erill, Farràs i Marcos (1992), l'estudi de les parelles mixtes de Vilardell (1998). Tots els autors assenyalats coincideixen a afirmar que les pràctiques lingüístiques observades en els dos municipis s'ajusten majoritàriament a la *norma de subordinació del català o norma d'adaptació automàtica al castellà*, basada en la pertinència del subjecte a un dels dos grups lingüístics existents a la localitat: els catalanoparlants i els castellanoparlants. Aquesta norma indica que els catalanoparlants utilitzin el català per a usos endogrupal, és a dir, amb altres catalanoparlants i que el castellà sigui utilitzat per relacionar-se amb els castellanoparlants (Boix 1993). La norma de subordinació del català allibera els castellanoparlants d'haver de servir-se activament de la segona llengua, tot i que sembla necessari comprendre-la (Vila 1997).

Pel que fa al model lingüístic escolar, cal tenir present la distinció entre el *model de conjunció en català* i la *immersió lingüística*. A partir de la Llei de normalització lingüística del Parlament de Catalunya, de 1983, i amb la nova Llei de política lingüística, de 1998, s'estableix que els objectius d'aquest *Model de conjunció en català* són, d'una banda, la bilingüïtzació general de la totalitat de la població escolar i, d'una altra, la promoció de l'ús de la llengua pròpia i tradicionalment minimitzada de Catalunya (Vila 1997). Aquests objectius es concreten en un model escolar en què l'alumnat no és separat en línies segons la llengua familiar —per això se'n diu *de conjunció*, i en què la llengua de docència o vehicular habitual és el català— *en català*. La *immersió lingüística* és un dels submodels lingüístics escolars que s'inclou dins el Model de conjunció en català. Es caracteritza perquè es porta a terme en centres d'ensenyament on tots (o la gran majoria) dels infants escolaritzats tenen la llengua de l'escola com a L2 i no com a L1. Així, els docents parteixen necessàriament del pressupòsit que entre el docent i l'alumnat hi ha una distància lingüística que cal superar mitjançant estratègies comunicatives i docents estructurades (Artigal 1989).

La sociolingüística distingeix acuradament entre coneixements, usos i representacions (Boix i Vila 1998, Vila 2004b, Vila *aquest volum*). Els coneixements fan referència a la

Taula 1. Nivell de coneixement de català 2001 i 2007 a Sabadell i Santa Coloma de Gramenet en relació a la mitjana de Catalunya

	<i>L'entén</i>		<i>El sap parlar</i>		<i>El sap llegir</i>		<i>El sap escriure</i>	
	<i>2001</i>	<i>2007</i>	<i>2001</i>	<i>2007</i>	<i>2001</i>	<i>2007</i>	<i>2001</i>	<i>2007</i>
<i>Catalunya</i>	93,6	93,8	70,3	75,6	71,2	73,0	44,4	56,3
<i>Sabadell</i>	93,9	92,8	69,8	71,1	70,1	74,7	48,0	56,7
<i>Santa Coloma de Gramenet</i>	86,4	89,9	53,1	57,0	56,0	58,3	34,6	37,6

Font: IDESCAT, Estadística de la població de 2001 i Enquesta demogràfica 2007.

capacitat de servir-se d'una llengua, i poden adquirir-se per la via de l'adquisició com a primera llengua o segona llengua, en contextos naturals o artificials, etc. L'ús lingüístic fa referència a la posada en pràctica de les capacitats lingüístiques: l'ús i el coneixement estan estretament relacionats —no hi ha adquisició d'una llengua sense cap mena d'ús— cal distingir els dos conceptes, ja que pot donar-se coneixement sense ús. Les representacions o ideologies lingüístiques tenen a veure amb les actituds, valoracions, idees i creences relacionades amb cada llengua («és bonica», «és útil», «és la meva», etc.) i estan lligades amb els coneixements i els usos —la motivació ajuda a aprendre i la valoració positiva empeny a usar—, però corresponen a nivells d'anàlisi diferents.

3. Metodologia i caracterització dels informants

3.1. Origen de la investigació

L'estudi parteix i treballa amb les dades obtingudes del projecte d'investigació *EVOPLUR (Evolución de las sociedades pluringües: representaciones, comportamientos y capitales lingüísticos)*, finançat pel Ministeri de Ciència i Tecnologia (BFF2002-01323) elaborat per Albert Bastardas i Jaume Farràs. El tema central del projecte és la comprensió de les dinàmiques que es generen en les competències, les conductes i les representacions lingüístiques dels individus per mitjà de les influències rebudes de les polítiques lingüístiques oficials, i especialment de les referents al sistema escolar, en els diversos grups i contextos socioculturals de la Catalunya actual.

3.2. Contextualització: Sabadell i Santa Coloma de Gramenet

Sabadell és la capital de la comarca del Vallès Occidental, la qual s'engloba en la Regió Metropolitana de Barcelona. L'any 2002 tenia una població de 187.201 habitants. El percentatge de coneixement de català de la població de Sabadell en totes les habilitats, excepte saber escriure, són molt pròxims als coneixements mitjans de Catalunya. El cas de Santa Coloma de Gramenet és lleugerament diferent. L'any

2002 tenia una població de 120.802 habitants, és una de les tres ciutats de Catalunya de més de 100.000 habitants amb l'índex més baix de població que té la capacitat d'entendre el català, conjuntament amb Mataró i Terrassa (2007). Així, Santa Coloma de Gramenet és una de les ciutats amb més població castellanoparlant i amb més llacunes en el procés d'extensió del coneixement i l'ús del català, però que segueix una evolució progressiva de l'augment del català. (Taula 1)

Els tres barris de Sabadell que es van analitzar en aquest estudi presenten diferències sociolingüístiques importants. Així, per exemple, al Barri de Gràcia (centre) els percentatges de coneixement de català eren molt semblants als de Catalunya. En canvi, al Barri de Campoamor (segona perifèria) en tres de les quatre habilitats hi havia una diferència de més de dotze punts en comparació amb els coneixements de Catalunya. Aquestes dades són pròximes a les dels municipis de la primera corona de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (d'ara endavant, AMB), com és el cas de l'Hospitalet del Llobregat o Badalona. En el barri de la Concòrdia (primera perifèria), d'altra banda, els percentatges eren més semblants a poblacions de la segona corona de la AMB com el municipi de Mataró.

Santa Coloma de Gramenet, per altra banda, està marcada per la immigració des del començament del segle xx, però la ciutat va canviar radicalment com a resultat de la immigració de la dècada de 1960. A més del creixement demogràfic també hi va haver canvis en l'estructura de la ciutat: el nucli històric es va mantenir força estable des del punt de vista de la composició social, però la part remodelada acollia la població forana en grans blocs de pisos (de Rosselló 2003). La primera conseqüència d'aquests canvis és que la ciutat va quedar dividida en dos sectors lingüístics: el nucli històric (el centre), amb «la gent de tota la vida», que integrava fills i néts d'immigracions prèvies, majoritàriament catalanoparlants, i la part de la perifèria, tant primera com segona, amb la gent procedent de la resta de l'Estat, castellanoparlant. Ara bé, amb el pas dels anys la divisió es va desdibuixant progressivament. Encara és vigent, però, la percepció de sentir més una llengua que una altra dependent de la zona de la ciutat.

Taula 2. Característiques sociodemogràfiques dels informants

		<i>Sabadell</i>	<i>Santa Coloma de Gramenet</i>	<i>Total</i>
<i>Llengua</i>	<i>L1</i>	castellà	castellà	castellà
<i>Edat</i>	<i>Edats</i>	de 14 a 18	de 19 a 30	de 14 a 30
<i>Sexe</i>	<i>Nois</i>	5	4	9
	<i>Noies</i>	5	5	10
<i>Localització a la ciutat</i>	<i>Centre ciutat</i>	3	4	7
	<i>1a perifèria</i>	1	2	3
	<i>2a perifèria</i>	6	3	9
TOTAL		10	9	19

Tant a Sabadell com a Santa Coloma, les polítiques de normalització escolar han tingut com a resultat que el coneixement del català s'ha estès de manera sostinguda entre les noves generacions. Les dades de l'estudi de Sabadell d'Erill, Farràs i Marcos (1992), per exemple, mostraven que les noves generacions d'estudiants de secundària de Sabadell havien assolit un nivell de competència lingüística relativament elevat en català. Més enllà de la institució escolar, l'entorn familiar i una certa consciència lingüística del català eren, en determinats sectors, sobretot de llengua inicial catalana, els factors que motivaven els estudiants sabadellencs en l'aprenentatge i l'ús del català. Amb tot, a totes dues localitats el català hi té una presència social inferior a la mitjana de Catalunya.

3.3. Informants

La selecció dels informants es va fer segons diverses variables, principalment: el sexe, l'edat i la llengua inicial. La recollida de dades va tenir lloc durant l'any 2002. La tècnica utilitzada per seleccionar els informants va ser la «bola de neu» a partir d'un informant clau.

La recerca es basa en l'anàlisi d'entrevistes en profunditat a 19 adolescents i joves de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet, amb edats compreses entre els catorze i els trenta anys i dividits segons la localització a la ciutat (centre, primera perifèria i segona perifèria). Dels deu adolescents castellanoparlants entrevistats a Sabadell, hi ha cinc nois i cinc noies, tres del centre de la ciutat, un de la primera perifèria i sis de la segona perifèria de Sabadell. Dels nou joves entrevistats a Santa Coloma de Gramenet de primera llengua castellana, quatre eren del centre, dos de la primera perifèria i tres més de la segona perifèria. Cinc eren noies i quatre, nois (vegeu taula 2). En el moment de l'entrevista tenien un nivell d'instrucció de títol mitjà i superior: sis tenien estudis universitaris (títol superior) i dos, estudis de COU, Batxillerat i FP II (títol mitjà). Pel que fa a la situa-

ció laboral, set treballaven, un estava a l'atur i un altre era estudiant. (Taula 2).

La importància d'aquesta recerca és l'anàlisi qualitativa del discurs de les primeres generacions de *joves* educades en el Model de conjunció en català. No és una anàlisi de dades quantitatives i estadístiques d'autoavaluació de les quatre habilitats, sinó de les conductes i les representacions lingüístiques d'aquests joves. S'ha considerat convenient no esmentar el nom de les persones entrevistades i referir-nos-hi a través d'un nom fictici, l'edat i la localitat.

3.4. Instrument

Es va escollir l'entrevista en profunditat perquè és una tècnica que permet interrogar informants d'una manera més o menys estructurada, i aprofundir en els aspectes més rellevants del discurs per arribar a una panoràmica d'indicadors que ens permetin valorar i interpretar les respostes, i individuar els discursos construïts socialment (Ruiz 2003). Es van utilitzar entrevistes estructurades, amb un guió bàsic que actuava com a fil conductor. L'entrevista es va vertebrar mitjançant vuit parts, a més de les qüestions d'identificació personal i familiar (edat, gènere, origen geogràfic, ciutat/barri de residència, estudis, situació laboral i professional i llengua inicial):

1. Usos lingüístics dels familiars, de l'entrevistat dins de la família i dels familiars i de l'entorn.
2. Usos lingüístics amb els amics de dins i fora de l'escola, l'institut i la universitat.
3. Centres escolars on ha estudiat, tenint en compte la llengua de docència i la llengua ambiental.
4. Activitats extraescolars, per veure quina influència poden haver produït.
5. Llengua d'adreçament amb interlocutors tipus.
6. Usos lingüístics en el món laboral.
7. Usos lingüístics amb la parella.

8. Altres consideracions més generals, on s'inclouen les percepcions identitàries.

4. Com aprenien i (no) usaven el català els informants?

De quina manera havia arribat el jovent entrevistat —de llengua inicial castellana— a aconseguir cert nivell en llengua catalana? De tots els àmbits socials, l'escola va ser el lloc esmentat de manera més general pels informants per a l'aprenentatge inicial del català. Així, doncs, primerament, es van analitzar els discursos dels joves pel que fa a la influència de l'escola i, posteriorment, es va dur a terme una anàlisi més detallada dels factors principals que havien influït en la ulterior adquisició i ús efectius del català.

4.1. Escola com a únic lloc d'aprenentatge: l'ús docent del català, principal motor de l'aprenentatge

Per a aquests enquestats, de llengua inicial i ambiental essencialment castellana, l'escola, i més concretament les relacions entre docents i discent, van ser la principal porta d'entrada dels informants al coneixement del català. És gràcies a l'escola que aquests informants van aconseguir de fer el trànsit del monolingüisme cap a certa bilingüïtzació, que si no era encara un domini equilibrat de les dues llengües, sí que era molt més desenvolupat que el que haurien obtingut en altres models lingüístics escolars. L'escola, en aquest sentit, proporciona la base per al procés d'adquisició del català:

(1) «*L'escola en sí?* Sí, perquè et dóna la base, perquè quan tu no saps expressar-te perquè no tens la base del català, no t'hi expresses. Per exemple, la meua parella no s'expressa tan bé en català perquè la seva ensenyança no ha sigut en català. Si tu has tingut professors que t'han parlat català està claríssim que t'estan donant una base, encara que tu després amb els companys parlis en castellà. Tu la fonètica l'estàs sentint tota l'estona quan tu t'expresses amb els professors sempre amb català.» (Natàlia, 24 anys, Santa Coloma de Gramenet)

Les funcions de l'escola descrites per Vila (1996, 2004) es veuen reflectides en aquests discursos. D'una banda, el Model de conjunció en català té la potencialitat d'establir el català com a llengua d'ús habitual entre docents i alumnat de primera llengua no catalana. D'una altra banda, tal com mostra la citació anterior i les dues següents, aquest Model lingüístic escolar no transforma els usos lingüístics entre iguals per ell mateix, sinó que són necessaris altres factors:

(2) «En EGB antes de ir al colegio no. Els companys no, suposo que els professors són els que més m'han ajudat a aprendre català.» (Yolanda, 15 anys, Sabadell)

(3) «El col·le m'ha ensenyat més a aprendre'l però no sé qui m'ha ensenyat més a parlar-lo, mentre anava coneixent a la gent que parlaven català. El col·le és qui m'ha ensenyat més català (perquè la família i els amics són castellans).» (Lorena, 17 anys, Sabadell)

Ara bé, aquest procés d'incorporació a l'ús del català sembla estar subjecte a certs canvis al llarg del temps. De fet, es produeix una evolució al llarg de l'escolaritat. A l'inici del procés escolar es veu un ús més actiu de la llengua catalana, un ús que després decau, fins al punt que després en alguns casos fins i tot apareix certa reticència a usar el català activament:

(4) «En el cole, cuando eres más pequeño lo hablas más, mezclas más palabras en catalán y castellano (...) en la escuela, el profesor... no hay ninguna otra persona que me haya ayudado...» (Ramón, 21 anys, Santa Coloma de Gramenet)

De fet, aquest encongiment en l'ús actiu del català pot arribar, en certs casos, fins a l'abandó pràcticament absolut, fins i tot en contextos docents:

(5) La profesora de catalán es la única que me dice que hable en catalán
¿Y tú que le dices?
 Hablo catalán... y si no suspendo! (...) Si alguien me lo pide, no tengo problema. Si me lo exigiera me acostumbraría, quizás me molestaría un poco pero me acostumbraría; pero les hablaría en catalán (...). En 6º vino una profesora durante dos años y daba todas las clases en catalán, pero nadie protestó. En el colegio había dos niños catalanes pero hablaban castellano. En el colegio hablaba más en catalán que ahora.

¿Y eso?

No sé... era más pequeño... ahora sólo lo hablo en la clase de catalán (...) Los profesores hablan con su lengua inicial, dan las clases (...) Me da igual que las clases sean en catalán o en castellano. Nunca ningún compañero ha protestado.»

(José Miguel, 16 anys, Sabadell)

En poques paraules, el factor que més van esmentar els joves castellanoparlants entrevistats a l'hora d'indicar com van introduir-se en l'aprenentatge del català com a segona llengua va ser l'escola, bàsicament el professorat. Ara bé, van ser diversos els informants que manifestaren que l'escola proporciona cert nivell de coneixement de català, però que no genera contextos d'ús més enllà de la interacció amb el professorat. Els informants van coincidir a afirmar que l'escola no genera l'ús interpersonal del català entre els iguals i, com a conseqüència, tot i l'ús del català com a llengua vehicular de l'escola, el domini del català com a segona llengua continuava sent més precari que no pas el del castellà.

4.2. L'entorn familiar, un model de conducta

La família és l'agent principal en el procés de socialització primària (Berger i Luckham 1996), la família és qui dona les pautes en l'aprenentatge i l'adaptació a les normes socials establertes amb l'objectiu principal de mantenir el consens social lingüístic i no lingüístic (Mollà 2002). Una de les conclusions de l'estudi d'Erill *et al.* (1992) era que els joves sabadellencs topaven i imitaven el comportament dels adults, bo i reproduint així el que la saviesa popular diu: «Què fan els infants? El que veuen fer als grans». Així, els comportaments dels infants i els adolescents no es devien pas a limitacions lingüístiques, sinó al resultat de la inèrcia col·lectiva, la rutina, la imitació i el pragmatisme.

En el cas de les persones entrevistades, les seves famílies es diferenciaven considerablement des del punt de vista del coneixement, l'ús i les representacions en relació amb el català. Cal no oblidar que l'estudi es va dur a terme en entorns socials en què la presència de catalanoparlants és limitada i, per tant, les possibilitats d'interactuar-hi també. Ara bé, d'acord amb les dades obtingudes en la primera part de l'entrevista, que tracta els usos lingüístics familiars, poden establir-se dos tipus principals de famílies segons la seva relació amb la llengua catalana.

D'una banda, hi havia un seguit de famílies amb coneixement, ús i/o interès pel català més aviat baix o nul. Es tractava de famílies que proporcionaven un model de referència pràcticament monolingüe als seus fills que, d'entrada, devia estimular molt poc l'aprenentatge del català en contextos informals:

(6) «El pare no parla català mai ni a la feina, si algú se li dirigeix en català no fa el canvi lingüístic. La mare igual. El germà gran fa l'intent de parlar català, però normalment en castellà. El germà petit crec que sempre parla castellà i si algú li parla català crec que continuaria en castellà.» (Imanol, 24 anys, Santa Coloma de Gramenet)

(7) «El pare sempre parla castellà, encara que algunes vegades fa conya amb accent gallec amb la mare o quan hi ha el germà d'ella. La mare sempre parla en castellà, només les paraulotes o quan s'enfada li surt el gallec. Amb la meua germana sempre en castellà ni per jugar ni quan érem petits. Quan no vull que m'entengui l'àvia materna, li parlo en català. El pare si algú li parla en català ell segueix parlant en castellà.» (Carlos, 18 anys, Sabadell)

Al costat d'aquestes famílies, n'hi havia d'altres que —sempre a partir de les declaracions dels informants— mostraven posicions *a priori* més favorables envers aquesta llengua.

(8) «...el meu pare, no. La meua mare algunes vegades sí o tenia converses bilingües. Els meus germans parlen català amb

alguns amics, però molts amics catalanoparlants no en tenim. (...) Sempre hem parlat en castellà, perquè som castellanoparlants.» (Bibiana, 28 anys, santa Coloma de Gramenet)

(9) «Som castellanoparlants però quan arriba algú de fora i parla català, tots parlem català sense cap problema.» (Natàlia, 24 anys, Santa Coloma de Gramenet)

L'escola, novament, sembla constituir una via per la qual el català arriba a tenir alguna presència en aquests entorns. En tant que llengua vehicular prioritària, el català tenia certa associació amb les tasques escolars o les activitats acadèmiques en general:

(10) «Amb els pares sempre utilitzem castellà. Entre tots, en castellà. Només utilitzem català quan m'ajuden a fer els deures o si els hi pregunto sobre alguna matèria... amb els pares. Amb la meua germana sempre en castellà menys si em pregunta algo dels deures, però el català no... ni per jugar. (...) El pare no utilitza mai el català però la mare sí, si li pregunten en català respon en català.» (Maria, 15 anys, Sabadell)

Amb tot, però, el català no deixava de ser una llengua poc present en els ambients analitzats:

(11) «¿Tu padre con tu madre habla en castellano...
Sí
¿Siempre?
Sí siempre... nuca... en ninguna situación... hombre en alguna situación... puede ser pero, mi padre suele hablar con mi madre en castellano porque como los dos son de Almería... y conmigo igual.
¿Y con tu hermana igual?
Igual.
¿Y en estas situaciones que dices que a lo mejor no utiliza... en qué contexto sería, por ejemplo?
Mi padre a lo mejor se dirige en catalán... yo que sé... en algún trabajo, por ejemplo, que tiene que desenvolverse un poquito en catalán, porque sí que lo habla... lo hablan los dos, lo que pasa es que claro... pues en casa... en casa no. Yo alguna vez le he dicho ihablarme en catalán! Que luego en el cole... pero no... somos castellanohablantes.» (Ainara, 16 anys, Sabadell)

4.3. El canvi d'entorn, crucial per a la col·loquialització del català

Situats anys després de la seva escolarització primària, i tot i el seu entorn inicial castellanoparlant, una part dels informants van declarar que feien un ús del català significatiu. Quin havia estat el factor decisiu per a l'adquisició definitiva del català com a segona llengua entre aquest jovent? Aparentment, tot fa pensar que el factor essencial pel que fa a l'ús ha estat el canvi d'entorn, tant per motius educa-

tius com per laborals i una predisposició de la persona. En aquest sentit, aquest estudi coincideix amb el de Pujolar, González, Font i Martínez (2010), que parlen de les *mudes lingüístiques*, és a dir, els moments de canvi lingüístic o l'adopció de l'ús social del català com a fenomen habitual en l'itinerari biogràfic dels joves catalans.

La incorporació a l'ús actiu de la segona llengua s'efectua quan hom entra en contacte amb parlants habituals d'aquesta llengua, ja sigui companys d'estudi o bé en el món del treball. I això és especialment fàcil que es produeixi en moments de canvi d'entorn.

4.3.1. El canvi d'entorn més immediat: el pas a l'institut

En el pas a l'ensenyament secundari hi ha una major diversificació de la població escolar i és un moment en què un sector de castellanoparlants d'origen amb vocació acadèmica s'inicien en l'ús social del català en un context marcat pels antagonismes típics de la cultura juvenil (cf. Pujolar, González, Font i Martínez 2010).

Els joves esmenten la importància d'un canvi d'entorn, on molts cops el que canvia és la llengua ambiental i la relació amb una altra xarxa d'amics, factors tots dos que incentiven l'ús social del català.

(12) «Amb cap company de l'escola tinc cap record de parlar en català, l'escola era en castellà. A l'institut sí que n'hi havia que parlaven català i jo els hi parlava català, canviava directament. Com que amb el meu pare de petita em parlava català, doncs tampoc tenia cap problema. De fet, el meu pare va escollir l'institut i suposo que el va escollir a nivell de català.» (Natàlia, 24 anys, Santa Coloma de Gramenet)

No tots els casos són, però, tan fluids. Per a bona part d'aquests informants, llançar-se a parlar en català implica modificar uns hàbits profundament arrelats i desenvolupar unes competències que no havien adquirit mai. Es tracta del moment de veritable col·loquialització del català, ja que per primera vegada es posen a parlar-lo amb iguals en situacions plenament espontànies en contextos informals. I val a dir que l'escola no els ha pas preparat per a aquest repte:

(13) «¿Cuándo empezaste a hablar en catalán?
Yo de catalán... Pues desde que yo estoy en el instituto... ¿Y cómo empezaste?
Pues empecé... cuando empiezas a salir... a moverte... con gente... empiezas a ver que el castellano no te lleva... solamente te lleva allí, por allí, ¿no? Pero aquí es catalán, también, y te tienes que mover tú, porque claro, la gente... Para no ser una paleta ¿no? toda la vida [...] intentar hablarlo bien, porque, se necesita.
¿Y el colegio como tal... de la forma que enseña catalán?
Sí, a que lo aprenda sí, a practicarlo menos. Es que desde que estoy aquí he aprendido mucho mucho catalán. Es

que casi todo en catalán. No a hablarlo, no mucho porque las clases son teóricas. Hay gente que no pone de su voluntad para hacerlo.»

(Ainara, 16 anys, Sabadell)

El canvi d'entorn en un procés maduratiu implica tot sovint un canvi de plantejaments i de valoracions, un veritable replantejament d'alguns aspectes de la pròpia identitat i de la dels (nous) companys. De fet, són diversos els informants que parlen d'un procés de canvi de percepció de la relació entre les llengües que els genera noves motivacions per a llançar-se a un procés de posada en pràctica d'aquells coneixements de català que potser havien anat quedant rovellats per manca d'ús.

(14) «A l'altre centre (escola) els qui parlaven castellà deien que “estamos en España”, jo tenia tendència a parlar castellà però al canviar de col·legi vaig començar a parlar català amb l'Eulàlia (*catalanoparlant*) i té una melodicitat més bonica (...) al principi dubtava perquè ella era catalanoparlant, però a mi em feia pal perquè ho feia malament però a mesura que anava parlant amb ella ja parlo català. Algun dia el parlaré bé (...). Ara (*IES*), més de la meitat de la classe parla català. Sobretot a l'ESO, que és obligatori parlar català. T'habitua a escoltar-lo, que crec que és el millor.» (Carlos, 18 anys, Sabadell)

No és en absolut freqüent, però en alguns casos el replantejament identitari produït durant l'adolescència pot arribar a ser realment excepcional:

(15) «Jo sempre havia pensat: “per què nosaltres tenim dues llengües, i els meus cosins d'Andalusia en tenen una i prou? Per què no eliminem el català si amb el castellà ja en tenim prou?”. Més endavant i gràcies a un professor de llengua catalana de l'institut, que ens va explicar el que eren els Països Catalans, som un país, una nació dient-nos que el que no érem era un estat. Llavors això em va sorprendre molt i vaig agafar la història de Catalunya i la vaig llegir. Vaig entendre que la llengua d'aquest país és el català, i l'altra era una llengua imposada i que si restava indiferent estava defensant el castellà implícitament, llavors vaig prendre l'opció activa de defensa del català, que era parlar la meua llengua al meu veí. (...) Als setze anys, després d'haver llegit la història de Catalunya, vaig adonar-me que la llengua natural d'aquí és el català i que el castellà és una llengua imposada per la força de les armes.» (Raúl, 26 anys, Santa Coloma de Gramenet)

Però no tots els instituts tenen un percentatge de catalanoparlant suficient per a generar aquests canvis. De fet, una part significativa de l'alumnat castellanoparlant inicial conclou la seva formació secundària sense haver tingut gaires contactes amb parlants nadius del català, i no és fins després d'aquest període que hi entren en contacte.

4.3.2. La sortida del marc escolar proper: la universitat

Una vegada acabada l'escolarització s'inicia la inserció en àmbits d'ensenyament superior o l'entrada al món laboral. Per a algunes de les persones entrevistades, aquests àmbits –universitari o laboral– van comportar un desplaçament geogràfic, principalment a la ciutat de Barcelona. Per a unes altres, la inserció laboral va produir-se a la mateixa ciutat. Aquesta diferència sembla rellevant en termes lingüístics: per a les primeres sembla afavorir la posada en pràctica de la base de català adquirida a l'escola. Tanmateix, en les segones, que resten vinculades a les seves xarxes d'origen, no es detecta aquest canvi. En altres mots, el canvi d'entorn i la creació de vincles personals amb catalanoparlants faciliten l'activació de la base adquirida a l'escola.

Per a bona part dels joves castellanoparlants que provenen d'entorns més descatalanitzats i arriben a la universitat, l'educació superior és una oportunitat d'entrar en contacte freqüent amb persones que parlen el català com a llengua habitual fora del context de la docència. En aquest nou entorn, una part significativa de castellanoparlants aprofiten per establir relacions que funcionin en català, adquirint el costum de parlar-lo i aprendre a moure's amb comoditat en un entorn lingüísticament divers.

- (16) «... A l'IES ningú em parlava el català, a la universitat al principi em parlaven català però jo seguia parlant castellà perquè em feia molta vergonya. No va ser fins al projecte final de carrera quan amb el grup que anava em va començar a dir que havia de parlar en català, van començar a fer conya... i em vaig des preocupar i vaig començar a parlar català, ara fa sis anys. (...) ... la quotidianitat, al trobar a la feina gent que parli català (...) és que aquí estem en un gueto, quan t'obres veus que hi ha molta més gent que parla català, nosaltres pensàvem que era un mite això que a Catalunya es parlava català».
(Bibiana, 28 anys, Santa Coloma de Gramenet)

Igual com en el cas de secundària, llançar-se a parlar en català no és una opció ni evident ni senzilla per a unes persones que han arribat a la majoria d'edat prescindint de la seva L2, sovint convençuts que ningú no la parlava de debò. Aleshores es troben havent de lluitar contra les normes socials que dicten la convergència per tal d'aconseguir que els seus interlocutors els ajudin en el trànsit cap a la colloquialització del català.

- (17) «(...) A la universitat, per una demanda explícita meva, parreu-me en català, perquè m'ho requeria la carrera universitària. (...) El fet de dir que domino dues llengües és una compensació de tipus personal i també en el terreny laboral, però sobretot per sentir-te integrada.»
(Andrea, 26 anys, Santa Coloma de Gramenet)

Els canvis arriben a assolir dimensions difícilment predecibles a partir dels comportaments desplegats durant l'adolescència a l'educació secundària:

- (18) «... A l'institut no donava cap importància en parlar una llengua o l'altra. Fins i tot un professor a l'institut a classe de català em va dir que fes el favor de parlar català. Tenia una falta absoluta de consciència lingüística, [el castellà] era la meua llengua de parlar amb tothom. Hi havia companys que també m'ho deien però jo continuava parlant en castellà. (...) El canvi al català va començar quan vaig anar a la universitat. M'agraden molt les llengües, més que les ciències. Vaig fer Filologia Catalana més per la literatura que per la llengua. M'encanta la literatura catalana.»
(Imanol, 24 anys, Santa Coloma de Gramenet)

4.3.3. La sortida del marc escolar proper: la inserció laboral

Però és amb la incorporació al mercat laboral quan sembla que es produeix una bilingüització més gran. D'entrada, a la feina es generalitza l'expectativa que els treballadors han d'estar disposats a adaptar-se lingüísticament als clients.

- (19) «He començat a parlar-lo al començar a treballar d'administrativa, quan vaig sortir de Santa Coloma. Els coneixements me'ls van donar els estudis, però la pràctica, quan he començat a treballar fora de Santa Coloma.»
(Bibiana, 28 anys, Santa Coloma de Gramenet)

El marc laboral, com també l'universitari, operen sovint una transformació en la percepció de la llengua catalana. Per a aquests joves educats en entorns castellanoparlants, la capacitat de servir-se del català deixa de ser una mena d'obligació estrafolària del centre escolar i cobra una nova utilitat molt més fàcil de percebre:

- (20) «... a interiorisme, però potser quan vaig començar a treballar a Barcelona, va ser com una obligació, bé, potser una necessitat. (...) trobar una feina m'ha fet entendre que és necessari saber el català.»
(Isabel, 29 anys, Santa Coloma de Gramenet)
- (21) «Quan surts de l'escola veus que ja no és una obligació el català, sinó que és una manera de parlar *diferenta* que necessites per tirar endavant, tens el català i el castellà i quants més idiomes tinguis millor. El català ja no és una obligació per aprovar una assignatura, sinó que és una opció de llengua.»
(Isabel, 29 anys, Santa Coloma de Gramenet)

Novament, la inserció en xarxes socials en què hi ha catalanoparlants actius torna a ser l'element clau a l'hora d'incentivar l'ús del català.

(22) «*El català és important per trobar una feina?*»

No, més aviat trobar una feina m'ha fet entendre que és necessari saber el català. (...) Però si entres a treballar veus que la gent del teu voltant és catalana i a més a més parlen entre ells el català, per sentir-te bé o poder parlar a un client en català o perquè et puguis expressar sense canviar d'idioma perquè és un servei, m'ha ensenyat això, has d'aprendre el català.»

(Isabel, 29 anys, Santa Coloma de Gramenet)

Les persones entrevistades esmenten que el factor clau per a l'adquisició i l'ús de la L2 recau en l'adaptació a un altre entorn i en el desenvolupament d'una consciència lingüística pròpia. En aquests casos es pot parlar d'un tipus de bilingüisme tardà, en què la L2 s'adquireix i s'usa en eixamplar les xarxes socials a nous àmbits (relacions personals, laborals, educatives, etc.) (Baetens Beardsmore 1986):

(23) «*Perquè et trobes satisfet perquè estàs parlant i estàs sortint d'una situació familiar que no era la més propera, la teva situació propera era continuar com la teva germana, la teva família, etc. És a dir continuar parlant castellà. Aquesta situació de sentir-te satisfet sí que la tens, n'és una.*»

(Pablo, 28 anys, Santa Coloma de Gramenet)

No cal dir que aquests processos d'adopció del català no afecten tota la població de llengua inicial castellana ni de bon tros. Sobretot els qui resten inserits en entorns laborals com els de les àrees analitzades de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet, especialment en feines amb un perfil professional baix (cf. Pujolar, González, Font i Martínez 2010), l'experiència és ben diferent. Sense influència ni de la família ni de l'entorn a l'hora de col·loquialitzar el català, sense motivacions pròpies que els ajudin a potenciar l'ús del català, resten allunyats de la llengua i acaben no donant-hi més que un ús ocasional i anecdòtic:

(24) «*Mi padre habla el catalán cuatro palabras y continúa en castellano. Mi madre lo entiende, el catalán, pero no lo habla, siempre en castellano. (...) Todo el mundo me hablaba en castellano. Normalmente cuando conoces a una persona y sabes que habla castellano aunque seas catalán, yo creo que te hablan en castellano, a mí muchas veces me ha pasado eso. Yo he conocido personas que hablan en catalán y yo les he hablado en castellano y ellos me han respondido en castellano. (...) Una vez en el trabajo, cuando estaba trabajando en una empresa, había un hombre que también estaba de mantenimiento, que hablaba en catalán era de Solsona y uf... y nos decía eso que hablásemos catalán, porque estábamos en Cataluña... pero nosotros (éramos cuatro) seguíamos hablando en castellano... aunque alguna vez sí que le hablé en catalán porque el hombre, me daba cosa hablarle en castellano y*

que él siempre me hablase en catalán. Pero bueno, no una conversación... sino alguna cosa... "Bon dia!"...

¿Cómo te sentías cuando él te pedía que hablastes en catalán?

¿Te lo tomabas bien?

Sí sí, me lo tomaba bien, por eso algunas veces le decía algo en catalán para que estuviese contento. Era el que más o menos nos mandaba en el sentido "Tú ve aquí"»

(Ramón, 21 anys, Santa Coloma de Gramenet)

De fet, tant l'entorn en què es belluguen com les normes lingüístiques vigents a Catalunya afavoreixen que aquells que opten per instal·lar-se en el monolingüisme castellà puguin fer-ho sense costos inassumibles, fins al punt d'acabar declarant que no saben parlar català:

(25) «*...yo siempre en castellano, lo que no puedo hacer es hablar uno en catalán y otro en castellano, y es cuando uno tiene que cambiar de idioma. Yo siempre hablo castellano y espero que cambie él. Si no lo hace, ahí está el problema... tengo que cambiar yo... pero como siempre cambian (...)*

¿Aquello que has dicho que los catalanohablantes siempre cambian al castellano?

Sí, como tú el otro día, que hablamos por teléfono, tú me hablaste en catalán, yo en castellano y al final tú cambiaste. Porque yo no te hubiera hablado en catalán, porque no sé.»

(Ramón, 21 anys, Santa Coloma de Gramenet)

5. Conclusions

L'objectiu d'aquest article era fer una aproximació exploratòria a la realitat lingüística del jovent castellanoparlant de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet en el pas a secundària, a la universitat i al mercat laboral, per arribar a descriure i presentar uns perfils d'itinerari d'adquisició i ús de la L2.

La primera conclusió rellevant que es pot extreure prové dels discursos dels joves analitzats, els quals indiquen que —en els contextos sociolingüístics de predomini absolut del castellà— l'escola pot donar "una base" per a l'aprenentatge del català com a segona llengua. Tanmateix, l'escola no genera una adopció del català en relacions horitzontals (amb els iguals). De fet, els informants relaten una evolució en la relació amb la llengua catalana: ús en les primeres etapes, allunyament a finals de primària, i una nova valoració durant la secundària i després de l'escolarització.

En segon lloc, les entrevistes deixen entreveure la influència de la família com a agent socialitzador a l'hora de crear els hàbits principals en les interaccions socials i com a promotora de la valoració que feien els informants del procés de superació i eixamplament de les seves pràctiques lingüístiques.

En tercer lloc, els entrevistats van assenyalar repetida-

ment que no va ser fins que no hi va haver un canvi d'entorn —o, en algun cas molt concret, una presa de consciència lingüística de manera individual—, que no es va arribar a posar en pràctica l'ús amb iguals d'aquesta segona llengua. Aquest canvi es va produir per l'ampliació de les xarxes de relacions socials, el desplaçament geogràfic i l'entrada al món universitari i/o laboral.

Així doncs, en els contextos de predomini social del castellà, l'escola pot *donar la base* per a l'aprenentatge del català, però l'ús social d'aquesta llengua sol produir-se en moments concrets de canvi biogràfic: l'inici de l'institut, la universitat o el món laboral. Aquests canvis van associats a noves coneixences que transformen la xarxa social dels joves i els porten a introduir noves pràctiques lingüístiques i revalorar les actuals.

6. Bibliografia

- ARGELAGUET I ARGEMÍ, J. (1999). *Partits, llengua i escola. Anàlisi de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya en l'ensenyament obligatori (1980-1995)*. Barcelona: Mediterrània.
- ARTIGAL, J.M. (1989). *La immersió a Catalunya. Consideracions psicolingüístiques i sociolingüístiques*. Vic: Eumo.
- BAETENS, H. (1989 [1986]). *Bilingualism: Basic Principles*. Clevedon: Multilingual. Traducció catalana: *Principis bàsics dels bilingüisme* (2a. ed.). Barcelona: La Magrana.
- BASTARDAS, A. (1985). *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i factors a Vilafranca del Penedès*. Barcelona: La Magrana.
- BASTARDAS, A. (1986) Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no-metropolitana. Barcelona: La Magrana.
- BERGER, P., i LUCKHAM, T. (1996). *La construcció social de la realitat: un tractat de sociologia del coneixement* [versió catalana de Joan Estruch] Barcelona: Herder.
- BOIX, E. (1993). *Triar no és traïr. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- BOIX I FUSTER, E. i VILA I MORENO, F.X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BOURDIEU, P. (1994). *Per una antropologia reflexiva*. Barcelona: Herder.
- CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU. 2008. *Estudi sociodemogràfic i lingüístic als centres d'educació secundària de Catalunya. Avaluació de l'educació secundària obligatòria 2006*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Educació. Accessible a: < <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Consell%20superior%20d%27avalua/Pdf%20i%20altres/Static%20file/Informes11.pdf> >
- FABÀ, A. i UBACH, N. (1994). «Estudi sociolingüístic a Santa Coloma de Gramenet» (treball inèdit). Centre de documentació de la Secretaria de Política Lingüística. Generalitat de Catalunya.
- ERILL, G., FARRÀS, J. i MARCOS, F. (1992). *Ús del català entre els joves de Sabadell. Coneixement, ús i actituds dels estudiants de secundària*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- GALINDO, M. (2006). *Les llengües a l'hora del pati: usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya* (tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona.
- GOFFMAN, E. (1971). *Relations in Public. Microestudies of the Public Order*. New York: Hamper & Row.
- MOLLÀ, T. (2002). *Manual de sociolingüística*. Alzira: Bromera.
- PUJOLAR, J., GONZÁLEZ, I., FONT, A. i MARTÍNEZ, R. (2010). *Llengua i joves: usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- ROSSELLÓ, C. de (2003). *Elección de lenguas de casa a la escuela. Un análisis a partir de las redes sociales. Galicia: Universidad de Vigo. Actas proceedings II Simposio Internacional Bilingüismo*.
- RUIZ, J.I. (2003). *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universitat de Deusto.
- VILA I MORENO, F.X. (1996) *When Classes are Over. Language Choice and Language Contact in Bilingual Education in Catalonia* (tesi doctoral). Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- VILA I MORENO, F.X. (1997). «El model de conjunció en català i la promoció de l'ús». A: XXI Seminari sobre Llengües i Educació. Barcelona: Horsori.
- VILA I MORENO, F.X. (coord.) (2004). «Monogràfic: el model lingüístic escolar a Catalunya: balanç i reptes», *LSC Llengua, Societat i Comunicació* 1. < http://www.ub.es/cusc/LSC/hemeroteca/numero1/lsc_1.html >
- VILA I MORENO, F.X. (2004b). «De l'ús al coneixement: algunes reflexions sobre la promoció de la llengua al sistema educatiu». A: Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Vic (17 i 18 d'octubre de 2003) editat per F. Vallverdú. Barcelona; Vic: Institut d'Estudis Catalans; Universitat de Vic; Ajuntament de Vic, pàg. 149-177
- VILARDELL I ALMIRALL, E. (1998). *Canvi i manteniment de la llengua en parelles lingüísticament mixtes a Sabadell* (treball de recerca llegit al Departament de Filologia Catalana, Universitat Autònoma de Barcelona).
- VOLTAS, E. (1996). *La guerra de la llengua*. Barcelona: Empúries.